

ΣΤΟΧΟΣ: ΜΗΔΕΝΙΚΗ ΚΑΘΑΡΗ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΓΗΣ

«Το 2050 θα χρειαζόμαστε 3 φορές την έκταση της γης για να καλύψουμε τις διατροφικές μας ανάγκες»ⁱ. Αλλά, κάθε χρόνο 12 εκατομμύρια εκτάρια γης μετατρέπονται σε ανθρωπογενείς ερήμους, μια έκταση που μπορεί να παράγει 20 εκατομμύρια τόνους σιτηρών το χρόνο ενώ κάθε λεπτόⁱⁱ:

- Προστίθενται 150 άνθρωποι στη γη
- Εκλύονται 6.150 τόνοι διοξειδίου του άνθρακα
- Αποψιλώνονται 25 εκτάρια γης
- Υποβαθμίζονται 10 εκτάρια εδάφους
- Ερημοποιούνται 23 εκτάρια γης
- Αστικοποιούνται 5,5 εκτάρια
- ... πεθαίνουν 16 άνθρωποι από τους οποίους οι 12 είναι παιδιά....

Το 19 τοις εκατό του παγκόσμιου πληθυσμού (1.3 δισεκατομμύρια χρήστες της γης) παράγει τροφή και άλλα αγροτικά προϊόντα για τους ίδιους και για τα υπόλοιπα 5.7 δισεκατομμύρια ανθρώπων στη γηⁱⁱⁱ.

Προφανώς, δεν είναι τυχαίο ότι η Γραμματεία της Διεθνούς Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (ΔΣΚΕ) επέλεξε το θέμα *Μηδενική υποβάθμιση της γης (Land degradation neutrality)* για την Παγκόσμια Ημέρα για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης το 2012. Τούτος ο δεύτερος χρόνος της δεκαετίας για την καταπολέμηση της ερημοποίησης, 2010-2020, συμπίπτει φέτος με τον εορτασμό των 20 ετών από τη Διάσκεψη του Ρίο, τη Διάσκεψη Rio+20, που θα γίνει στο Ρίο ντε Τζανέιρο, 20-22 Ιουνίου, τρεις μέρες μετά τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης στις 17 Ιουνίου 2012. Στη Διάσκεψη Rio+20 η Γραμματεία της ΔΣΚΕ θα προτείνει τον υπερβολικά φιλόδοξο στόχο, μηδενική καθαρή υποβάθμιση της γης (zero-net land degradation), με ορίζοντα το 2030.

Όπως σημειώνει η ενδιαφέρουσα έκθεση *“Zero net land degradation”*^{iv} (Μάιος 2012), η μηδενική καθαρή υποβάθμιση γης μπορεί να επιτευχθεί όταν, για μια δεδομένη περίοδο, η μη-υποβαθμισμένη γη παραμένει υγιής με εφαρμογή ορθών διαχειριστικών πρακτικών και η ήδη υποβαθμισμένη γη αποκαθίσταται.

Η αδιαμφισβήτητη συνέπεια της επίτευξης αυτού του φιλόδοξου στόχου είναι ένας κόσμος με άφθονους και ‘υγιείς’ έγγειους πόρους, ένας κόσμος χωρίς πείνα, επισιτιστική ανασφάλεια, έλλειψη νερού, φτώχεια, αναλφαβητισμό, ανεργία, χαμηλή ποιότητα ζωής, ένας κόσμος καλά προετοιμασμένος να αντιμετωπίσει με αισιοδοξία τη μελλοντική επιβίωση και ανάπτυξη του.

Πόσο εφικτός είναι, όμως, αυτός ο στόχος, με δεδομένες τις πιέσεις που δέχεται η γη, τις συγκρουόμενες απαιτήσεις από ανταγωνιστικές χρήσεις της, τις ισχυρές αλληλεξαρτήσεις των σύγχρονων κοινωνικο-περιβαλλοντικών συστημάτων και τις αδυναμίες της διακυβέρνησής τους;

- Η κλιματική αλλαγή προβλέπεται να προκαλέσει μεγάλες απώλειες στις σοδειές τα επόμενα χρόνια – 15-50% μέχρι το 2050 – με δεδομένες τις καλλιεργούμενες ποικιλίες και τις τρέχουσες γεωργικές πρακτικές.
- Η ζήτηση για γεωργική γη αυξάνεται ενώ, σε παγκόσμιο επίπεδο, η μέση κατά κεφαλή καλλιεργήσιμη γη μειώνεται: από 0.39 εκτάρια το 1960, σε 0.23 εκτάρια το 2000 και σε 0.21 εκτάρια το 2007....
- Η παραγωγικότητα της γης μειώνεται για μια σειρά από λόγους όπως η κλιματική αλλαγή, η υποβάθμιση της γης και η ρύπανση υδάτων και περιβάλλοντος λόγω εντατικοποίησης της γεωργίας, η σπανιότητα νερού, οι οργανισμοί-εισβολείς, κ.ά. Αυτό

μπορεί να επιφέρει 25 τοις εκατό μείωση στην παγκόσμια παραγωγή τροφίμων τον 21^ο αιώνα.

- Οι ισχυρότεροι ανταγωνισμοί για τη χρήση της γης παγκόσμια είναι ανάμεσα στην παραγωγή τροφής, στην παραγωγή ζωοτροφών και στην παραγωγή ενέργειας. Στη Β. Αμερική και στην Ευρώπη μόνο το 40 τοις εκατό της γεωργικής γης χρησιμοποιείται για παραγωγή τροφής. Η γεωργική γη μετατρέπεται σε άλλες χρήσεις λόγω της αυξημένης αστικοποίησης, εκβιομηχάνισης, ενεργειακής ζήτησης και πληθυσμιακής αύξησης. Αντίθετα, στην Αφρική και στην Ασία το 80 τοις εκατό της γεωργικής γης χρησιμοποιείται για παραγωγή τροφής. Ξένοι αγοράζουν συνεχώς καλής ποιότητας γεωργική γη, ιδιαίτερα σε Αφρική και Ασία^v. Το 2009 ανακοινώθηκαν συναλλαγές περίπου 56 εκατομμυρίων εκταρίων για γεωργική γη μεγάλης κλίμακας^{vi,vii}.
- Τα κοινωνικο-περιβαλλοντικά συστήματα γίνονται ολοένα και περισσότερο αλληλεξαρτημένα. Για παράδειγμα, τα αγροτο-διατροφικά συστήματα εξαρτώνται από τα ενεργειακά, τα φυσικά (κλίμα, νερό, βιοποικιλότητα, έδαφος), και τα αστικά συστήματα. Εντατικότερες καλλιεργητικές πρακτικές και μεγαλύτερες αλυσίδες τροφοδοσίας, μεταφοράς και διανομής συνεπάγονται μεγαλύτερη κατανάλωση ενέργειας, νερού και πόρων που ενισχύουν τις συγκρούσεις και τις αρνητικές επιπτώσεις.
- Πλημμελείς υποδομές – ιδιαίτερα σε αναπτυσσόμενες χώρες – δυσχεραίνουν την αποδοτική εκμετάλλευση των πόρων για την κάλυψη διαφόρων μορφών ζήτησης.
- Οι δυσκολίες στη διαχείριση των ανταγωνισμών και αλληλεξαρτήσεων οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στις αδυναμίες των υφιστάμενων συστημάτων διακυβέρνησης που βασίζονται είτε στο σύστημα της ελεύθερης αγοράς είτε σε συγκεντρωτικά συστήματα. Απουσιάζουν σχήματα συν-διαχείρισης που διαθέτουν την απαραίτητη ευελιξία προσαρμογής και ευνοούν το διάλογο μεταξύ ιδιωτικού, δημόσιου και κοινωνικού τομέα για την κατάρτιση αμοιβαία αποδεκτών λύσεων.

Η επίτευξη του στόχου της μηδενικής υποβάθμισης είναι βέβαιο ότι θα συναντήσει σημαντικές δυσκολίες που, όμως, θα πρέπει να σταθμιστούν με το κόστος της μη δράσης. Αυτό το κόστος περιλαμβάνει την επιδείνωση της επισιτιστικής ασφάλειας, της ασφάλειας πρόσβασης σε νερό, και της ενεργειακής ασφάλειας (βιομάζα), την καταστροφή των δασικών οικοσυστημάτων και των υπηρεσιών που προσφέρουν, την απώλεια βιοποικιλότητας, την αύξηση της φτώχειας, των περιβαλλοντικών μεταναστών και της πολιτικής αστάθειας, την επιδείνωση της κλιματικής αλλαγής. Οι οικονομικές εκτιμήσεις αυτού του κόστους δεν είναι εύκολες με δεδομένη την πολυπλοκότητα και την εξάρτηση του από τις κρατούσες συνθήκες ανά περίπτωση. Αρκετές εκτιμήσεις φαίνεται, όμως, να συμφωνούν ότι το κόστος της δράσης είναι ένα μικρό ποσοστό του κολοσιαίου κόστους της μη δράσης^{viii}.

Υπάρχουν εναλλακτικές επιλογές που οδηγούν στην επίτευξη του στόχου της μηδενικής υποβάθμισης, γνωστές εδώ και δεκαετίες. Μεταξύ αυτών, (α) οι πρακτικές αειφορικής διαχείρισης της γης (Sustainable Land Management, SLM) – που είναι συνδυασμοί σύγχρονων και παραδοσιακών τεχνολογιών, πολιτικών και πρακτικών που εξασφαλίζουν την προστασία του εδάφους, των υδάτων και της βιοποικιλότητας για την κάλυψη βασικών και άλλων κοινωνικών αναγκών^{ix}, (β) τα τοπικά διαχειριστικά συστήματα – που βασίζονται στην ενεργή συμμετοχή των ντόπιων και τη χρήση παραδοσιακής τεχνογνωσίας διαχείρισης των έγγειων πόρων στα πλαίσια κρατικών προγραμμάτων που συχνά περιλαμβάνουν και θεσμοθέτηση αυτών των σχημάτων διαχείρισης^x, (γ) οι πληρωμές για τις υπηρεσίες των οικοσυστημάτων^{xi} – μια οικονομική προσέγγιση που προτείνει να πληρώνουν οι ωφελούμενοι από τις υπηρεσίες που προσφέρουν τα οικοσυστήματα (ecosystem services)^{xii} – ιδιώτες, κοινότητες, τοπική και κεντρική αυτοδιοίκηση, διεθνείς οργανισμοί – συγκεκριμένα ποσά στους ιδιοκτήτες/χρήστες της γης υπό τον όρο ότι θα ακολουθούν

ορθές πρακτικές είτε για την αποφυγή υποβάθμισης γαιών καλής ποιότητας είτε για την αποκατάσταση υποβαθμισμένων γαιών.

Παρ' όλη την αυξανόμενη ζήτηση για τα παραγόμενα προϊόντα (πιστοποιημένα βιολογικά και δασικά προϊόντα), τις επιχειρηματικές ευκαιρίες (αξίας 2 έως 6 τρις. δολαρίων μέχρι το 2050) και την αποδοτικότητα των εναλλακτικών επιλογών, αποδεικνύεται εξαιρετικά δύσκολο να υιοθετηθούν σε κλίμακα επαρκή για την επίτευξη του στόχου της μηδενικής υποβάθμισης γης.

Η Ελλάδα κινείται στον αντίθετο στόχο, αυτόν της μέγιστης καθαρής υποβάθμισης της γης... κάτω από ένα εκρηκτικό μίγμα παραγόντων. Η σχετικά περιορισμένη έκταση γεωργικής γης υποβαθμίζεται μετά από δεκαετίες κακής διαχείρισης, κλιμακούμενης εγκατάλειψης της γεωργίας και παροχής στρεβλών επιδοτήσεων^{xiii}, οι υδατικοί πόροι εξαντλούνται από υπερβολική και απρογραμματίστη χρήση και πλημμελή διαχείριση, τα δάση απειλούνται από πυρκαγιές, ανεξέλεγκτη υλοτόμηση και αλλαγές της χρήσης τους, η κλιματική αλλαγή επιδεινώνει την κατάσταση ενώ οι πιέσεις από συγκρουόμενες ανταγωνιστικές χρήσεις αυξάνουν μέσα σε ένα τραγικό κενό ορθολογικού και δημοκρατικού χωροταξικού σχεδιασμού. Το Εθνικό Σχέδιο για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης, νόμος του κράτους από το 2001, παραμένει ανενεργό (και άγνωστο στους περισσότερους πολίτες)^{xiv} ενώ η εκπροσώπηση της χώρας στη Διεθνή Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (και στις σχετικές δραστηριότητες) είναι αβέβαιη...

Στις μέχρι πρότινος ισχυρές πιέσεις από την εκτός σχεδίου δόμηση και την απρογραμματίστη τουριστική ανάπτυξη έρχεται να προστεθεί η ισχυρότερη πίεση για εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας από ΑΠΕ οι οποίες συχνά εκλαμβάνονται, από τους ιδιοκτήτες, ως κερδοφόρες εναλλακτικές έναντι της αγροτικής εκμετάλλευσης της γης. Οι ερημοποιημένες ή εξαιρετικά ευαίσθητες στην ερημοποίηση περιοχές της χώρας (Ανατολική Κρήτη και νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, Νότια Πελοπόννησος, Εύβοια, κ.ά.) βρίσκονται στο στόχαστρο των επενδυτικών σχεδίων βιομηχανικών ΑΠΕ (ΒΑΠΕ) με κύριο επιχείρημα ότι οι περιοχές στις οποίες χωροθετούνται ... είναι μη παραγωγικές (κοινώς, ξερότοποι), άρα η ανάπτυξη ΒΑΠΕ θα τις καταστήσει παραγωγικές...

Η Ελλάδα μεγιστοποιεί την καθαρή υποβάθμιση της γης την ίδια στιγμή που εισάγει κάθε χρόνο τρόφιμα αξίας 6 δισεκατομμυρίων Ευρώ και η οικονομική κρίση αυξάνει τις τιμές των βασικών ειδών διατροφής τα οποία μπορούν να παραχθούν τοπικά, βιολογικά, και να δημιουργήσουν απασχόληση, εισόδημα και εξαγωγές, να στηρίξουν τον τουρισμό και την μεταποίηση (αγροτο-διατροφικές βιομηχανίες) αλλά, κυρίως, να θωρακίσουν τη χώρα έναντι της επισιτιστικής απειλής που θα παραμείνει επί μακρόν θέμα μείζονος σημασίας για αναπτυσσόμενες και αναπτυσσόμενες χώρες^{xv, xvi}.

Η αντιστροφή αυτής της τάσης και η επιδίωξη του στόχου της μηδενικής υποβάθμισης της γης δεν είναι εφικτή αν δεν υπάρξει πολιτική βούληση που θα ενεργοποιηθεί από το κοινωνικό αίτημα για διαφύλαξη και προστασία της γης. Τούτο όμως απαιτεί μια βαθειά αλλαγή στον στρεβλό τρόπο με τον οποίο οι ιδιοκτήτες της γης (κράτος, ιδιώτες) αντιλαμβάνονται την αξία της: από την προτεραιότητα στην ανταλλακτική της αξία στην αξία χρήσης και ύπαρξης της^{xvii}. *Γιατί γη είναι μόνο μία, όπως μάνα είναι μόνο μία...*

Ελένη Καπετανάκη-Μπριασούλη, καθηγήτρια

Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

e.briassouli@aegean.gr

ⁱ Clay, J. 2012. "Freezing the Footprint of Food". *Nature*, 2012. Volume 475. July 21, 2011. <http://www.tfi.org/voice/freezing-footprint-food>

ⁱⁱ UNCCD, 2011. Land and soil in the context of a green economy for sustainable development, food security and

poverty eradication. Submission of the UNCCD Secretariat to the Preparatory Process for the Rio+ 20 Conference, 18 November 2011.

ⁱⁱⁱ FAOSTAT, 2012. Total economically active population in Agriculture, World population charts.

<http://faostat.fao.org/site/550/default.aspx#ancor>

^{iv} http://www.unccd.int/Lists/SiteDocumentLibrary/Rio+20/UNCCD_PolicyBrief_ZeroNetLandDegradation.pdf

^v Anseeuw, W., L., Wily, A., Cotula, L. and Taylor, M., 2012. *Land Rights and the Rush for Land: Findings of the Global Commercial Pressures on Land Research Project*. International Land Coalition, Rome

^{vi} <http://landportal.info/landmatrix>

^{vii} «New international land deals database reveals rush to buy up Africa», *The Guardian*, 27/4/2012.

^{viii} “*Environmental Outlook to 2050: The Consequences of Inaction*” (OECD, 2012)

^{ix} Wood, R.C. and J. Dumanski (Eds.). 1994. *Sustainable Land Management for the 21st Century*. Proc. & Intl. Workshop, Univ. of Lethbridge, 20-26 June 1993, Lethbridge, CA 1381 pp; World Bank, 2006. *Sustainable Land Management: Challenges, Opportunities, and Trade-offs*. Agriculture and Rural Development. The World Bank. Washington, DC.

^x Για παράδειγμα, τοπικές ομάδες προστασίας των φυσικών πόρων όπως το Land Care στην Αυστραλία

(<http://www.landcareonline.com.au/>).

^{xi} http://en.wikipedia.org/wiki/Payment_for_ecosystem_services

^{xii} MEA (2005)

^{xiii} Μπριασούλη, Ε. 2007. Επιδοτήσεις: Κάποιες είναι στρεβλές

(http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=3525&Itemid=0)

^{xiv} Μπριασούλη, Ε 2006. 17 Ιουνίου παγκόσμια ημέρα και 2006 παγκόσμιο έτος για την ερημοποίηση

(http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=2646&Itemid=85)

^{xv} Μπριασούλη, Ε 2009. Ερημοποίηση και επισιτιστική ασφάλεια: Αλληλένδετες απειλές

(<http://www.ecocrete.gr/index.php?option=content&task=view&id=6111>)

^{xvi} Food security takes centre stage at G8 summit (<http://www.ifad.org/events/g8/2012/index.htm>)

^{xvii} Μπριασούλη, Ε. 2011. 2010-2020: Δεκαετία μάχης κατά της ερημοποίησης

(http://www.ecocrete.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=7074&Itemid=85)